

GOSPODARSTVO I POLITIKA S POSEBNIM OSVRTOM NA TRANZICIJSKE ZEMLJE

Simpozij socijalnih etičara, Zagreb, 20.–23. veljače 2000. godine

U organizaciji Centra za promicanje socijalnog nauka Crkve iz Zagreba i Hanns Seidel Stiftung održan je dvodnevni simpozij na temu: *Gospodarstvo i politika s posebnim osvrtom na tranzicijske zemlje*. Predavači su bili stručnjaci iz naše zemlje i inozemstva koji se bave socijalnim naukama Crkve, etikom, gospodarstvom, socijalnom politikom te, shodno tome, šansama i opasnostima kojima opći trend globalizacije u Europi prijeti zemljama u tranziciji.

Prof. dr. Johannes Michael Schnarrer iz Beča svoje predavanje *Reformske demokracije i Europa: gospodarsko-politički aspekti na temelju promjene sustava i mentaliteta* započeo osvrtom na promjene koje su se zadnjih nekoliko godina dogodile u Europi: završetak hladnog rata, pad berlinskog zida, raspad SSSR-a i Jugoslavije, pad komunističkog sustava u zemljama Istočne Europe. Sve ovo omogućilo je slobodu i novo društveno uređenje. Međutim, nakon oduševljenja u "noći", došlo je do problema u "danu" koji je trebao značiti početak nove epohe. Kao prva prepreka ukazala se transformacija organizacije gospodarstva, budući da ono zauzima ključno mjesto u državi. Očekivale su se radikalne promjene sistema do kojih nije došlo. Općenita teorija transformacije došla je u pitanje. Naime, pokazalo se da je svaki slučaj transformacije jedinstven proces na čiji razvitak i tok utječu brojni individualni faktori – ne samo startna pozicija pojedinog društva, uvjetovanom povijesnim razvitkom, nego su važni i: momentalna raspodjela resursa, organizacija interesnih grupa, sposobnost političkih aktera i dr. Važno mjesto imaju etičke i kulturne norme koje formiraju cijeli sistem i determiniraju socijalne akcije. Promjenom političkog uređenja i norme se moraju promijeniti ili potpuno nanovo izgraditi. Nastaje privremena ambivalencija svih vrijednosti, odnosno do kaotičnih društvenih odnosa, kod kojih ljudi trebaju naći nekakvu orijentaciju. Dolazi do eksplozivnih pluraliziranja u zahtjevima i očekivanjima, pa dugotrajne vrijednosti sistema idu u pozadinu, a onda postepeno

no nestanu i pretvaraju se u nostalgiju – uvijek kada postoje ili prijete poteškoće novog sustava. Zbog toga su mnogi nestrpljivi i vjeruju da je bivši sistem pružao više sigurnosti, pa makar i po cijenu mnogih ljudskih prava!

Posebno zanimljivo je bilo predavanje *Europska zajednica i zemlje u tranziciji: izazov za supsidijarnost i solidarnost* prof. dr. Aloisa Baumgartnera iz Münchena koje je otvorilo brojna pitanja: kako povezati globalizaciju i supsidijarnost, je li gospodarstvo ono što nas više povezuje ili je to kultura, kako društvenu pravdu i društvenu ljubav inkorporirati u solidarnost i supsidijarnost? Prof. Baumgartner je naglasio da je uže shvaćena zajednica bliža čovjeku, odnosno da ne postoji zajednica koja je svrha samoj sebi. Zajednica mora biti u službi pojedinca, mora biti supsidijarna. Postupnom globalizacijom se europska kultura, pa i vrijednosti, mijenjaju – što je poseban izazov za Crkvu. Postoje znakovi da se europska kultura manje orijentira prema kršćanskoj tradiciji te da će se pojmovi kao što su, npr. solidarnost i dostojanstvo – prevrednovati, odnosno da je uloga kršćana sačuvati originalnost značenja termina. Širenje EU je dobro, jer pruža šansu svima a, s druge strane, slabije razvijene zemlje zbog modernizacije proizvodnje ostaju bez posla (npr. u Njemačkoj se godišnje gubi 50.000 radnih mjesta samo u poljoprivredi!).

Prof. dr. Đuro Njavro je u svom predavanju ukazao na specifičnosti hrvatskoga gospodarstva i politike te istaknuo neke značajke osamdesetih: stagnacija društvenog proizvoda, porast nezaposlenosti, rast cijena preko 1000% i velik državni dug. Za razliku od drugih tranzicijskih zemalja, Hrvatska je prošla kroz domovinski rat, na koji je od 1990.–1993. odlazilo čak 40% BDP. Također je uništeno dosta proizvodnje, trebalo je zbrinuti velik broj prognanika i izbjeglica, raditi na obnovi, a uza sve to proći kroz proces osamostaljenja. Međutim, Hrvatska ima gospodarske potencijale za ulazak u EU: obrazovanost, visoku mobilnost, veze s razvijenim zemljama i prirodne resurse.

Kao zaključak se nameće sljedeće: poticati domaću štednju građana, poticati inozemna ulaganja uz porezne olakšice, utjecati na fleksibilnost tržišta rada te investirati u fiksni kapital i obrazovanje.

U kontekstu društvenih i političkih promjena događala se raspodjela resursa i dobara prema "novim pravilima" što je, osim općih tranzicijskih poteškoća, izazvalo i dodatne. One se mogu svesti pod inačicu "efekt socijalnog kontrasta" izazvanog stanjem u kojem jedni ratuju i trpe posljedice, a drugi se bogate. Riječ je o procesu privatizacije, a stavove i mišljenja hrvatske javnosti o ovom ključnom problemu izlagao je prof. dr. Vlado Šakić. Cilj rada je bio objasniti proces privatizacije, kako ga je doživjela hrvatska javnost u odnosu na percepciju njegove socijalne pravednosti, a ne njegove političke ili gospodarske opravdanosti. Radi boljeg razumijevanja rezultata, valja navesti pet načela raspodjele: 1. načelo koje se temelji na potrebama, 2. načelo koje se temelji na jednakosti, 3. načelo koje se temelji na sudjelovanju i prinosu, 4. načelo koje se temelji na naporu i 5. načelo koje se temelji na opravdanju vlastita interesa. Iz istraživanja proizlaze dva važna zaključka: srednji stalež je mišljenja da je privatizacija izazvala opće nezadovoljstvo, jer je tekla po nepravednim načelima i postigla nepoželjne i nepravedne učinke; građani su očekivali raspodjelu po načelu jednakosti, a ona je provedena po načelu sudjelovanja i prinosa, a ocjenu o intenzitetu sudjelovanja i prinosa donosili su oni koji su percipirani kao najveći dobitnici u procesu privatizacije (političko upravljачke strukture). Krivac za nepravednu privatizaciju je, uvjetno rečeno, "stanje duha" struktura koje su, zbog hrvatskog političkog imperativa "nacionalne pomirbe", ostale netaknute, a koje su pokazale potpunu bešćutnost za goleme ratne, humanitarne i socijalne probleme.

Prof. dr. Valentin Zsifkovits iz Graza održao je predavanje pod naslovom *Globalizacija i etika*. Naglasio je da je početak globalizacije tijesno povezan s teorijom podjele rada, no ona ima svijetle i tamne strane. Integraciju dobara, tržišta i financija on naziva i reglobalizacijom, a blagostanje nacija se određuje međunarodnom podjelom rada. S druge strane, govori se da je globalizacija na najboljem putu da uništi radna mjesta, zemlje u razvoju, a pogotovo zemlje u tranziciji. Sve ovo možemo sažeti u pojam "diktatura tržišta". Naime, radi se o pa-

radoksu: radu se uspostavljaju granice, a globalizacija je "kao za sve". Istaknuo je da globalizacija proizvodi ogromno bogatstvo za mali broj ljudi, a sve veće siromaštvo za veliki broj – "svijet je kao kasino". Prof. Zsifkovitz je naveo i mogućnosti upravljanja globalizacijom: minimiziranje tamnih strana uravnoteženja raspodjele, paralelno poduzimanje koraka za prednosti globalizacije, izgradnja i proširenje globalnih okvira koji će postavljati u bolji položaj siromašne i slabe. Da bi se ovo moglo ostvariti, društvo treba biti osnaženo globalnom etikom, pogotovo kada je u pitanju globalizacija i nezaoplenost. Ne može biti slobodan pristup siromašnim tržištima, dok su tržišta razvijenih zatvorena – treba postojati pravedna podjela nacionalnoga i internacionalnoga. Također je istaknuo da globaliziranim problemima globaliziranih institucija treba kontrola te je puno bolje stvarati funkcionalne regionalne institucije, nego na razini globusa. "Globalizacija na početku dovodi do poboljšanja, no na kraju postoje pobjednici i gubitnici, a politika pojedine zemlje ima važnu ulogu u ishodu procesa globalizacije", zaključio je prof. Zsifkovitz.

Na početku svog izlaganja pod naslovom *Značenje socijalnog nauka u tranzicijskim zemljama*, prof. dr. Marijan Valković iznosi povijesni pregled socijalnog nauka Crkve ističući kako je prije Drugoga svjetskog rata socijalni nauk postojao u školama. Održavani su tzv. socijalni tjedni u kojima su se tumačile papinske enciklike. Kasnije socijalni nauk ostaje u crkvenom okruženju. Što se tiče tranzicijskih zemalja, moralnu situaciju možemo podijeliti u 3 kategorije: 1. zemlje s ateističkom kulturom – bivši DDR i Češka, 2. zemlje u kojima je ateizam bio blažeg oblika – Mađarska, Slovenija i Slovačka, 3. zemlje s religioznom tradicijom – Poljska, Hrvatska, Rumunjska i Ukrajina. U Hrvatskoj, po jednom istraživanju, ima 89,7% katolika. Od toga 17,4% nisu religiozni, 25% su praktični vjernici, dok je čak 50% konvencionalnih vjernika. Što se tiče povjerenja u institucije, Crkva je na prvome mjestu. Međutim, prof. Valković ističe da je socijalna strana kod vjernika slaba. Socijalni nauk je u zemljama tranzicije popularan, ali nema dublje aktere, ostaje samo na papinskim enciklikama ili na pastirskim porukama biskupa. Osnovni je problem kako encikliku pretvoriti u konkretan život, bez zadiranja u politiku. U zemljama s komunističkom prošlošću počeo se širiti val individualizma i nepotizma. Crkva treba biti u

relaciji s institucijama civilnog društva (čiji su zahtjevi u skladu s naukom crkve), a ne s državnom vlasti, treba prednjačiti vlastitim primjerom, isticati etička načela i socijalnu stranu te ukazivati na korupciju i nepravdu.

Prof. dr. Vlado Puljiz u svom izlaganju *Socijalna sigurnost između gospodarstva i politike u Hrvatskoj* podsjetio je na prirodu socijalnih prava koja definiraju socijalnu sigurnost. Tako socijalna prava predstavljaju treću generaciju prava, nakon građanskih i političkih. Budući da se radi o davanjima države individui, socijalna su prava, drugim riječima njihov sadržaj i razina, definirana gospodarskom situacijom. Promjene u strukturi rada dovode do preispitivanja socijalne države, odnosno na ekonomskom planu traži se kompetitivna država. Za socijalističke zemlje je karakteristično da su razvile socijalna prava, ali na nižoj razini, dok su građanska i politička prava manje razvijena. Pad socijalizma je donio nove neizvjesnosti. U Hrvatskoj je na početku rata bila velika socijalna kohezija koja je potisnula vertikalne, unu-

trašnje sukobe, a u pozadini se odvijala privatizacija. Mnogi se nakon rata osjećaju gubitnicima: ratni veterani, druge žrtve rata, umirovljenici, nezaposleni, siromašni. U takvoj dramatičnoj socijalnoj situaciji se traži krivac. S druge strane, Hrvatska je zbog procesa globalizacije pod pritiskom da smanji državna izdvajanja. Postavlja se pitanje: u kojem pravcu ide socijalna politika? Budući da se državni proračun smanjuje, sve više će se tražiti oslonac u obitelji, institucijama civilnog društva i lokalnoj zajednici.

Na kraju treba reći da je ovaj skup, uz međunarodno sudjelovanje, bio od velike koristi za upoznavanje s prednostima i nedostacima procesa globalizacije te položaja zemalja u tranziciji, s posebnim osvrtom na situaciju u Hrvatskoj. Šteta je samo što broj sudionika nije bio veći, odnosno što nije bilo onih koji mogu direktno utjecati na promjene što se događaju u našem društvu.

Ana Štambuk